

INDUSTRIKONJUNKTURERNE OG KORNPRISENERNE

AF JØRGEN PEDERSEN og O. STRANGE PETERSEN.

DEN Anskuelse, at Korn er Typen paa en Vare med uelastisk Efterspørgsel, og at Landbruget ikke eller kun i ringe Grad paavirkes af Konjunkturbevægelserne, har faste Rødder i den økonomiske Litteratur.

Man finder den i Systemværkerne og i Lærebøgerne. F. Eks. skriver *Cassel*: »Die landwirtschaftliche Produktion wechselt mit den Ernten und zeigt keinen direkten Zusammenhang mit den Konjunkturbewegungen«¹⁾. Konjunkturforskeren *Wagemann* konkluderer sine Undersøgelser paa følgende Maade: »Demnach besteht eine engere Konjunkturgemeinschaft zwischen der Agrar- und der Industriewirtschaft in Deutschland nicht mehr. Jedoch ergeben sich natürlich viele Abhängigkeiten zwischen beiden grossen Erwerbszweigen«²⁾. Anskuelsen deles praktisk talt enstemmigt af de Forskere, der specielt har studeret disse Forhold, og er bl. a. stærkt fremtrædende i den mest betydelige Afhandling om dette Emne fra de senere Aar, *Russell C. Engberg: Industrial Prosperity and the Farmer*³⁾. I et Afsnit helliget »Business Cycles and the Price of Wheat« udtaler *Engberg* først mere forsigtigt: »We find relatively little reflection of business cycles in the price of wheat«⁴⁾. Mellem Hvedeprisen og et Index for American business conditions finder han negativ Korrelation; men efter at have elimineret Virkningerne af Ændringer i Hvedeforraadet finder han en Korrelationskoefficient paa + 0.292, et Tal man vist roligt kan frakende enhver Betydning. Derefter analyserer han Efterspørgslen. Hvad Landbrugets Efterspørgsel efter Hvede angaar, mener han, at: »The influence of business cycles is so remote as to be negligible«. Konsumenternes Efterspørgsel

¹⁾ Theor. Sozialök. 4. Udg. p. 487.

²⁾ Ernst Wagemann: Konjunkturlehre, p. 148.

³⁾ Udg. af Institute of Economics, N. Y. 1927.

⁴⁾ p. 245.

INDUSTRIKONJUNKTURERNE OG KORNPRISENERNE

AF JØRGEN PEDERSEN og O. STRANGE PETERSEN.

DEN Anskuelse, at Korn er Typen paa en Vare med uelastisk Efterspørgsel, og at Landbruget ikke eller kun i ringe Grad paavirkes af Konjunkturbevægelserne, har faste Rødder i den økonomiske Litteratur.

Man finder den i Systemværkerne og i Lærebøgerne. F. Eks. skriver *Cassel*: »Die landwirtschaftliche Produktion wechselt mit den Ernten und zeigt keinen direkten Zusammenhang mit den Konjunkturbewegungen«¹⁾. Konjunkturforskeren *Wagemann* konkluderer sine Undersøgelser paa følgende Maade: »Demnach besteht eine engere Konjunkturgemeinschaft zwischen der Agrar- und der Industriewirtschaft in Deutschland nicht mehr. Jedoch ergeben sich natürlich viele Abhängigkeiten zwischen beiden grossen Erwerbszweigen«²⁾. Anskuelsen deles praktisk talt enstemmigt af de Forskere, der specielt har studeret disse Forhold, og er bl. a. stærkt fremtrædende i den mest betydelige Afhandling om dette Emne fra de senere Aar, *Russell C. Engberg: Industrial Prosperity and the Farmer*³⁾. I et Afsnit helliget »Business Cycles and the Price of Wheat« udtaler *Engberg* først mere forsigtigt: »We find relatively little reflection of business cycles in the price of wheat«⁴⁾. Mellem Hvedeprisen og et Index for American business conditions finder han negativ Korrelation; men efter at have elimineret Virkningerne af Ændringer i Hvedeforraadet finder han en Korrelationskoefficient paa + 0.292, et Tal man vist roligt kan frakende enhver Betydning. Derefter analyserer han Efterspørgslen. Hvad Landbrugets Efterspørgsel efter Hvede angaar, mener han, at: »The influence of business cycles is so remote as to be negligible«. Konsumenternes Efterspørgsel

¹⁾ Theor. Sozialök. 4. Udg. p. 487.

²⁾ Ernst Wagemann: Konjunkturlehre, p. 148.

³⁾ Udg. af Institute of Economics, N. Y. 1927.

⁴⁾ p. 245.

er uelastisk og med Støtte i en yderst spinkel Forbrugsstatistik (der iøvrigt kan tydes meget forskelligt) konkluderer han: »that the demand for and consumption of bread and breadstuff are quite stable and that the changes, if there are any, stand in an inverse relation to the changes in purchasing power accompanying the business cycles«⁵⁾.

Hidtil er det vistnok kun enkelte russiske Økonomer, der har gjort en anden Opfattelse gældende, saaledes *N. R. Druschinin* i en Artikel, *Konjunktur und Landwirtschaft, Agrarprobleme 1930*.

Druschinins Synspunkter berører dog ikke det centrale. Han beskæftiger sig med Forholdene i U. S. A. fra 1870 til 1914 (altsaa samme Periode, som vi har behandlet) og mener at kunne paavise en Sammenhæng mellem Raajernsproduktionen og Hvedearcalet, saaledes at Arealets Udvidelse skulde foregaa i Bølgebevægelser (Cycler), der følger ca. 3 Aar efter Konjunkturbølgerne. Dette opfatter D. imidlertid som et Fænomen specielt for U. S. A. i netop denne Periode. Et karakteristisk Træk i den økonomiske Udvikling i U. S. A. i disse Aar var den stærke Udbygning af Jernbanenettet, og Jernbanebygningen var i meget udpræget Grad konjunkturbestemt. Samtidig foregik der en stærk, ligeledes konjunkturpaavirket Indvandring. Efterhaanden som Jernbaneanlægene bliver færdige, vil en Strøm af Indvandrere tage ny Jord i Besiddelse, og Arealudvidelsen vil altsaa foregaa i Bølger, der følger Konjunktursvingningerne i en vis Tidsafstand. Om Druschinins Resultater vil staa for en nærmere Prøvelse faar staa hen. I alt Fald stemmer de ikke med vore Undersøgelser. Først og fremmest har vi ikke konstateret en »lag« paa o. 3 Aar i Landbrugets cycliske Bevægelser, og Druschinins Forklaring slaar ikke til alene af den Grund, at der ogsaa kan iagttages Cycler i det engelske Hvedeareal (se Fig. 2, nederst). Hvad Hovedproblemet, Hvedeefterspørgslens Elasticitet eller Mangel paa Elasticitet, angaar, deler Druschinin den almindelige Opfattelse. Derimod fremgaar det af Afhandlingen, at hans Landsmand *Spectator* har været inde paa den Tanke, at Svingningerne i Hvedeefterspørgslen skulde kunne forplante Konjunktursvingningerne til Landbruget. Hertil bemærker Druschinin imidlertid: »Dies ist zweifellos einen Fehler«.

Bortset fra de lige nævnte Specialafhandlinger hviler Teorien om den uelastiske Efterspørgsel efter Korn ikke paa systematiske

⁵⁾ p. 253—254.

Erfaringer eller Undersøgelser, men er bygget paa den naturlige Betragtning, at i alle Lande, hvor Velstandsniveauet var saaledes, at Befolkningens nødtørftigste Ernæring under alle Omstændigheder var sikret, vilde i hvert Fald Brødforbruget være temmelig uafhængigt af Forandringer i Indtægten. Ja, det laa endog nær at tænke sig, at i en Tid med svigtende Indtægter vilde man i ikke ringe Udstrækning give Afkald paa andre mere raffinerede, men dyrere Fødemidler og vende sig til Brødet.

Den Opfattelse, at Kornforbruget var temmelig uelastisk, bestyrkedes ved at betragte de enkelte Kornprisers Forløb. Mens man f. Eks. i Prisen paa Raajern og — stort set — Metaller i det hele taget samt adskillige andre Raavarer finder store, paafaldende Bølgebevægelser, som falder nøje sammen med Svingningerne i Beskæftigelsesgraden, saa lægger man ikke, naar man betragter Prisen for en enkelt Kornvare, Mærke til saadanne regelmæssige Svingninger, jfr. Fig. 1, hvor vi fremstiller Priserne paa Raajern (efter »Economist«), Beskæftigelsesgraden i fire engelske Industriegrene (efter Pigou: *Industrial Fluctuations*) og Hvedepriserne i Danmark (efter »Mæglernes Priskurant«). Der forefindes i Hvedeprisen en Række Bevægelser af ulige Varighed og Styrke, der straks findes naturlige som Udtryk for det som Følge af klimatiske Forhold vekslende Høstudbytte. Naturligvis kan man, naar man er indstillet derpaa, nok se Spor af visse store cycliske Bevægelser i Hvedeprisernes Kurve, men har man ikke dette i Tankerne, finder man kun regelmæssige Svingninger af den Art, der naturligt kan henføres til Svingninger i Høstudbyttet.

Under de Prisstudier, vi har drevet i Institutet^{5a)}, har vi begge været indstillet paa, at der ikke var væsentlige Spor af den almindelige Konjunkturbølge i Kornpriserne. Derimod har vi længe været fuldt ud klar over, at der var en meget udpræget Solidaritet mellem Bevægelserne i alle Kornvarer samt Foderstoffer, men en saadan lod sig let forklare dels ved disse Varers Forbundethed i Produktionen, fælles klimatiske Forhold, Konkurrence med hverandre om Arealet, dels gennem deres Forbundethed med Hensyn til Forbrug, hvor de alle indenfor visse Grænser kan substituere hinanden.

For imidlertid nærmere at studere Prisbevægelserne, har vi elimineret Prisbevægelsens Grundretning for hver enkelt Kornvare ved Hjælp af et 11 Aars bevægeligt Gennemsnit, dernæst har vi for hver Vare optegnet en Kurve, der angiver den procentvise

^{5a)} Institutet for Historie og Samfundsøkonomi.

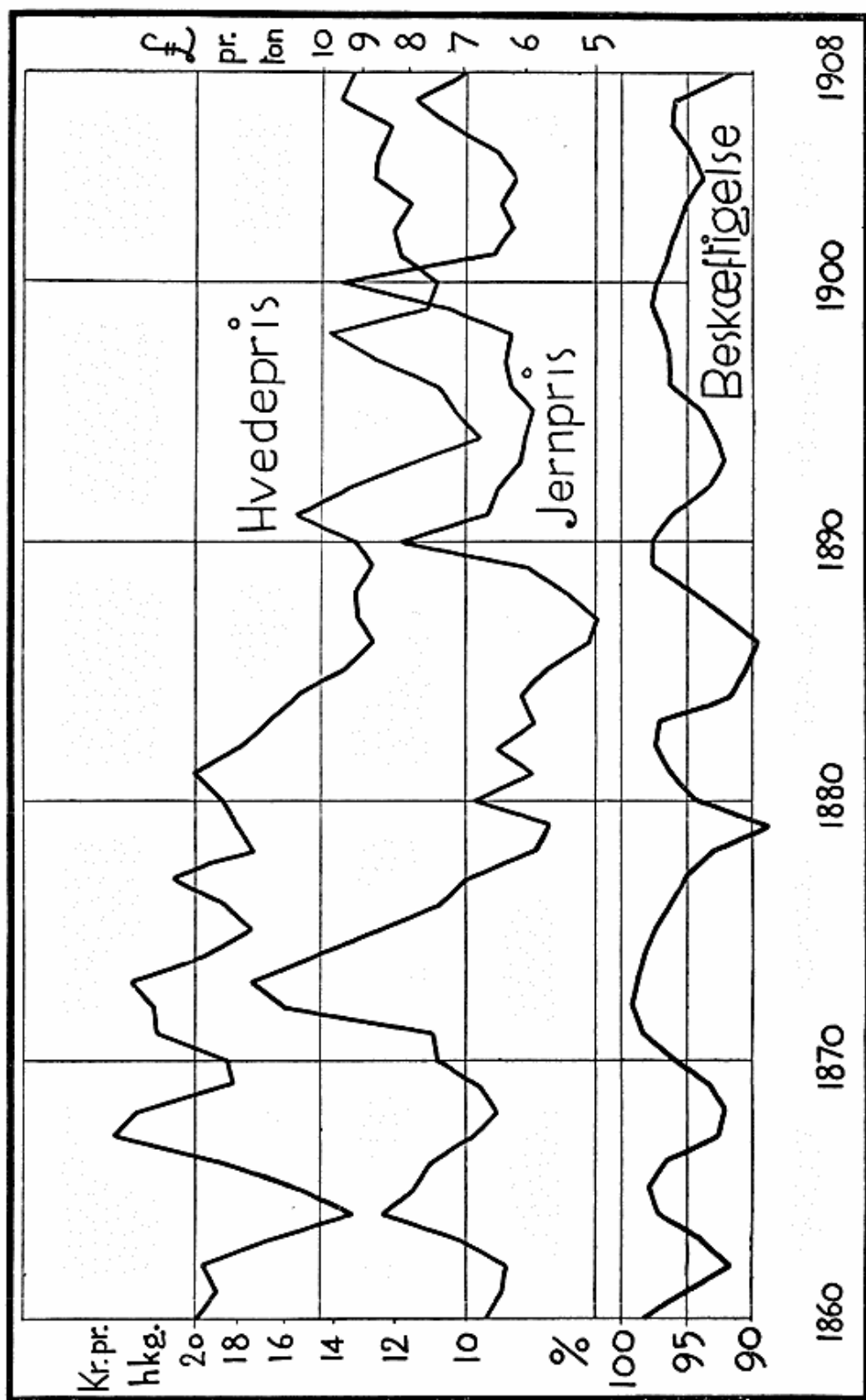

Fig. 1.

Afvigelse fra Grundretningen. Efter at man saaledes har elimineret Grundretningen, Trenden, træder de større cycliske Bevægelser ret tydeligt frem; for nærmere at studere dem har vi anbragt de enkelte Varers Priskurver, omfattende ialt 10 Kornvarer⁶⁾, ovenpaa hinanden over en belyst Glasplade. Vi har derefter paa et over Kurvebladene anbragt Stykke Tegnepapir trukket en Kurve gennem det Felt, hvor de omtalte Kurver laa som et tæt Bælte.

Vi overraskedes først ved den uhyre Regelmæssighed, som denne Frihaandskurve udviste, men dernæst viste det sig, at den fra 1870 og saa langt, som vort Materiale rækker, faldt meget nøje sammen med den omtalte Priskurve for Raajern. Ikke alene saaledes, at Bølgebevægelserne var sammenfaldende i Tid med Jernkurvens Bølger, men saaledes, at Udsvingene var af nogenlunde samme Størrelsesorden som Udsvingene i Jernkurvens Bølger, jfr. Fig. 2, og betydelig større end Bølgebevægelserne, f. Eks. i Æg- og Smørpriserne.

For at udrydde enhver Mistanke om, at den store Overensstemmelse mellem Frihaandskurven og Jernprisernes Kurve skulde skyldes Vilkaarlighed ved Tegningen af Frihaandskurven, konstruerede vi bagefter det geometriske Gennemsnit af Afvigelserne fra Trenden af alle de nævnte Kornvarers Priser for hvert Aar. Resultatet fremgaar af Fig. 2, hvor vi foruden den jævnt forløbende Frihaandskurve har tegnet (med en tyndere Streg) en Kurve, der angiver Forløbet af de nævnte Gennemsnitstal. Overensstemmelsen er overordentlig stor; man kunde i Virkeligheden ikke komme til noget andet Resultat, hvis man havde begyndt med Beregningen af Gennemsnittet, og derefter udjævnet Gennemsnitstallene⁷⁾.

Det vil ses af Figuren, at i Tiden forud for 1870 falder Bevægelserne ikke sammen. Et Studium af Thorps Business Annals⁸⁾

⁶⁾ Hvede, Rug, Byg, Havre, Høfrøkager, Hvedemel, Rugmel, Bankebyg, Havregryn og Malt.

⁷⁾ Sammenstillingen af Frihaandskurven og Resultatet af Gennemsnitsberegningen har stor Interesse i metodisk Henseende; den viser, at man i mange Tilfælde kan spare sig Ulejligheden med Gennemsnitsberegningen og benytte den langt simple Fremgangsmaade, at tegne en Kurve gennem det Bælte, hvor Tallene koncentrerer sig. Dette vil forøvrigt være den rette Fremgangsmaade, selv om man ikke har Udsigt til at naa en nogenlunde jævnt forløbende Kurve eller Talrække ved Gennemsnitsberegning, nemlig hvis Materialet er lovlig spinkelt til, at et typisk Gennemsnit kan ventes at fremkomme.

⁸⁾ W. L. Thorp: Business Annals, National Bureau of Economic Research. New York 1926.

viser imidlertid, at Aarene 1867 og 1868 var udprægede Misvækst-
aar i flere betydende Lande. I Begyndelsen af 60erne havde vi
den amerikanske Borgerkrig, der i høj Grad hindrede en Pris- og
Forsyningsudligning mellem U. S. A. og Europa. Disse to Indfly-
delser har aabenbart været saa stærke, at andre Momenter ikke
har kunnet slaa igennem. Overhovedet viser vort Prismateriale,
hvad Konjunkturbevægelserne angaar, betydelig mindre Regel-
mæssighed forud for 1870 end senere, hvilket kan tyde paa, at
Konjunkturbevægelserne som almindeligt og internationalt Fæno-
men ikke rigtigt har taget Form, før Verdensøkonomien nogen-
lunde er blevet en Helhed. Det maa vel under alle Omstændig-
heder anses for ganske udelukket, at den store Overensstemmelse
mellem »Jernkurven« og »Kornkurven« efter 1870 kan være af
tilfældig Natur; en Sammenhæng mellem de to Kurver synes at
være den eneste Forklaring.

Spørgsmaalet er nu, hvorledes denne Sammenhæng er. Man
kan her opstille forskellige Hypoteser. Lad os først prøve at fore-
stille os, at Forbindelsen kommer istand paa følgende Maade:
Naar Konjunkturerne i Industrien, som repræsenteret ved Jern-
kurven, er opadgaaende, vil Indvandringen til Byerne vokse eller
(i de nye Lande) Tilgangen til Landbruget aftage. Da Befolk-
ningen i denne Periode har været stærkt voksende, og Kornfor-
bruget derfor stigende, er det tilstrækkeligt at antage, at den
normale Udvidelse af Arealet ophører eller formindskes for at
forklare, at der bliver relativ Kornmangel og stigende Priser. Om-
vendt under nedadgaaende Konjunkturer. Indvandringen til
Byerne standser da, ja, slaar maaske om i sin Modsætning, og
Arealet udvides mere end svarende til Befolkningstilvæksten.

For at prøve Holdbarheden af denne Hypotese har vi søgt at
skaffe os Tal for Høstarealet. Det er foreløbig kun lykkedes os
at faa Arealtal for Hvedearealet i U. S. A. og England, men det
maa erindres, at Hvedehøsten i U. S. A. var meget stærkt domine-
rende netop i denne Periode. Resultatet af Arealundersøgelsen
fremgaar af Fig. 2°). Det vil heraf ses, at Arealerne trods nogen
Uregelmæssighed ogsaa bærer tydeligt Spor af store Bølgebevæ-
gelser, men derimod ikke saaledes, som vor Hypotese maatte

^o) Fig. 2 omfatter altsaa: øverste Kurve Jernpriserne; dernæst de to Korn-
kurver: Frihaandskurven og Gennemsnitsberegningen, og endelig nederst
Hvedearealet, henholdsvis i U. S. A. og England. I alle Tilfælde viser Figuren
de procentvise Afvigelser fra Grundretning (logaritmisk Maalestok).

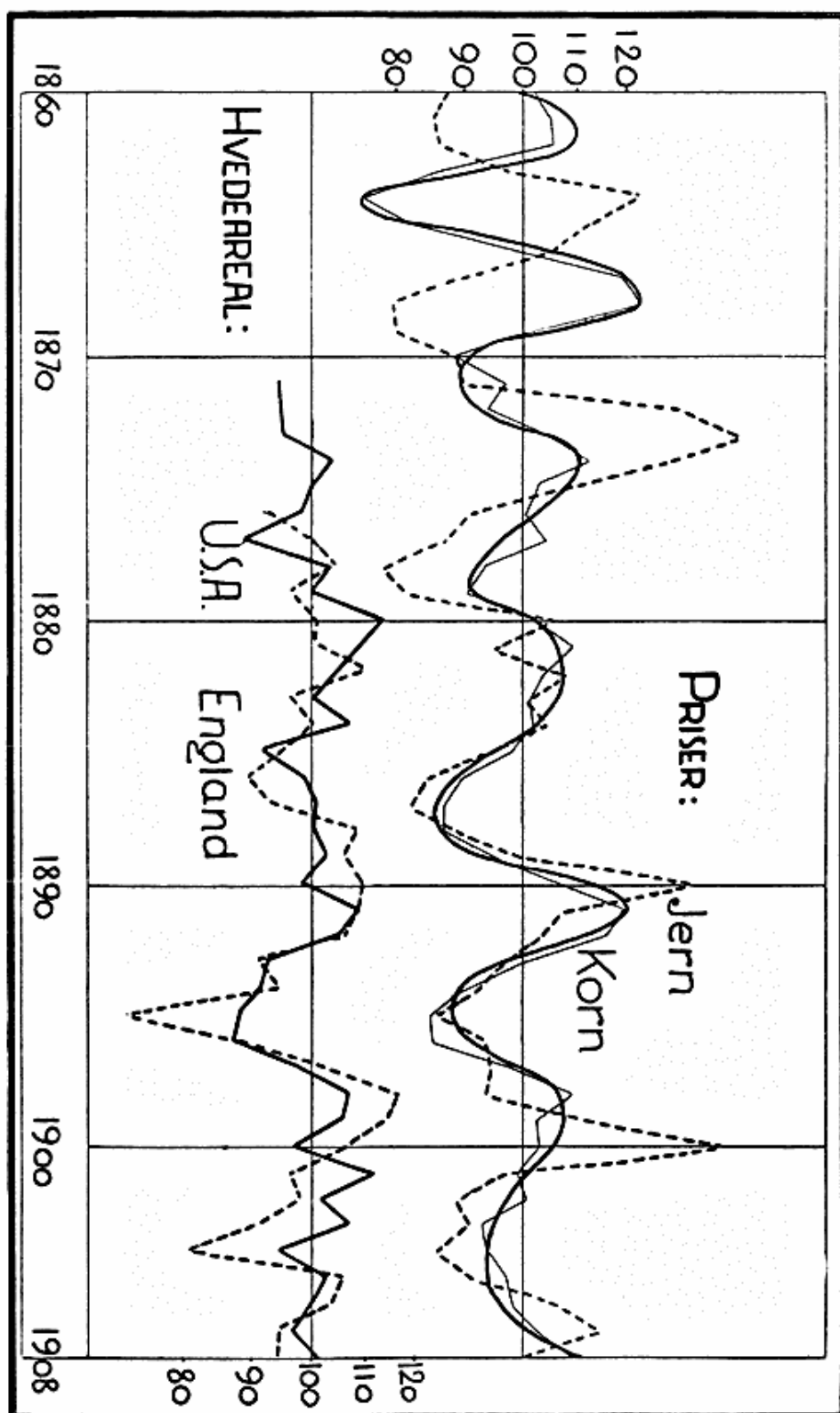

Fig. 2.

kræve, omvendt med Bølgebevægelserne i Priserne, men sammenfaldende med disse.

Der kan altsaa ikke i denne Arealundersøgelse findes nogen Støtte for Rigtigheden af Hypotesen. Tværtimod tyder Bevægelsen i Arealerne paa, at Produktionen og Forbruget af Korn vokser samtidig med, at Priserne stiger og omvendt aftager med faldende Priser, ganske som Tilfældet er med Jernproduktion og Jernpriser. Derimod viser en Sammenstilling af Hvedearealet i U. S. A. med Hvedepriserne, som vi har foretaget, at Flertallet af de mindre Svingninger i Areal og Pris, som man skulde vente, varierer omvendt. Saa langt Beviskraften af dette Materiale rækker, synes der altsaa at være to Bevægelser i Kornpriserne: En, der er af temmelig tilfældig Karakter, og som skyldes Svingningerne i Høstens Størrelse, og en anden, der skyldes Ændringer i de grundlæggende Efterspørgselsforhold¹⁰⁾.

Man kunde imidlertid ogsaa tænke sig en anden Sammenhæng end den, vi lige har drøftet. Man kunde tænke sig, at Ændringen i Efterspørgselen efter Korn ikke var direkte, men gik over de Produkter, for hvilke Kornet er Raavare, eller hvor Raavaren konkurrerer med Kornet om Landbrugsarealet. Det drejer sig her om vegetabiliske Raavarer til Industrien, særlig Tekstilaastoffer, og om animalske Levnedsmidler, Kød, Flæsk, Mejeriprodukter og Æg. Der er jo ingen Tvivl om, at Produktionen af Tekstilaastoffer er stærkt konjunkturpræget, men nogen Undersøgelse af Sammenhængen mellem de til dette Formaal anvendte Arealer og Kornarealerne har vi ikke foretaget, og vi kan derfor ikke paa nærværende Tidspunkt komme nærmere ind paa dette Spørgsmaal.

Hvad de animalske Produkter angaar, da tør det siges, at navnlig Prisen paa Æg bærer stærke Spor af de almindelige Konjunkturbevægelser. Ogsaa i Prisen paa Kød og Smør finder man tydelige Spor af de samme Bevægelser, hvorimod Flæskeprisen er saa stærkt domineret af den 3—4-aarige Produktionscykel, at man ikke kan se Indflydelsen af det andet Moment, men det er rime-

¹⁰⁾ Der er naturligvis ingen Grund til at tage Udsvingene i det amerikanske og det engelske Hvedeareal som typisk for Svingningerne i Hvedearealet Verden over. I de fleste mindre kapitalistisk prægede Lande har Arealanvendelsen sikkert været stærkt traditionsbundet, men de nævnte Udsving viser dog, at der i Lande, hvor en Udvidelse kunde finde Sted, under opadgaende Konjunkturer skete en Udvidelse, og at Prisbølgerne altsaa skyldes Ændringer i Efterspørgselsforholdene.

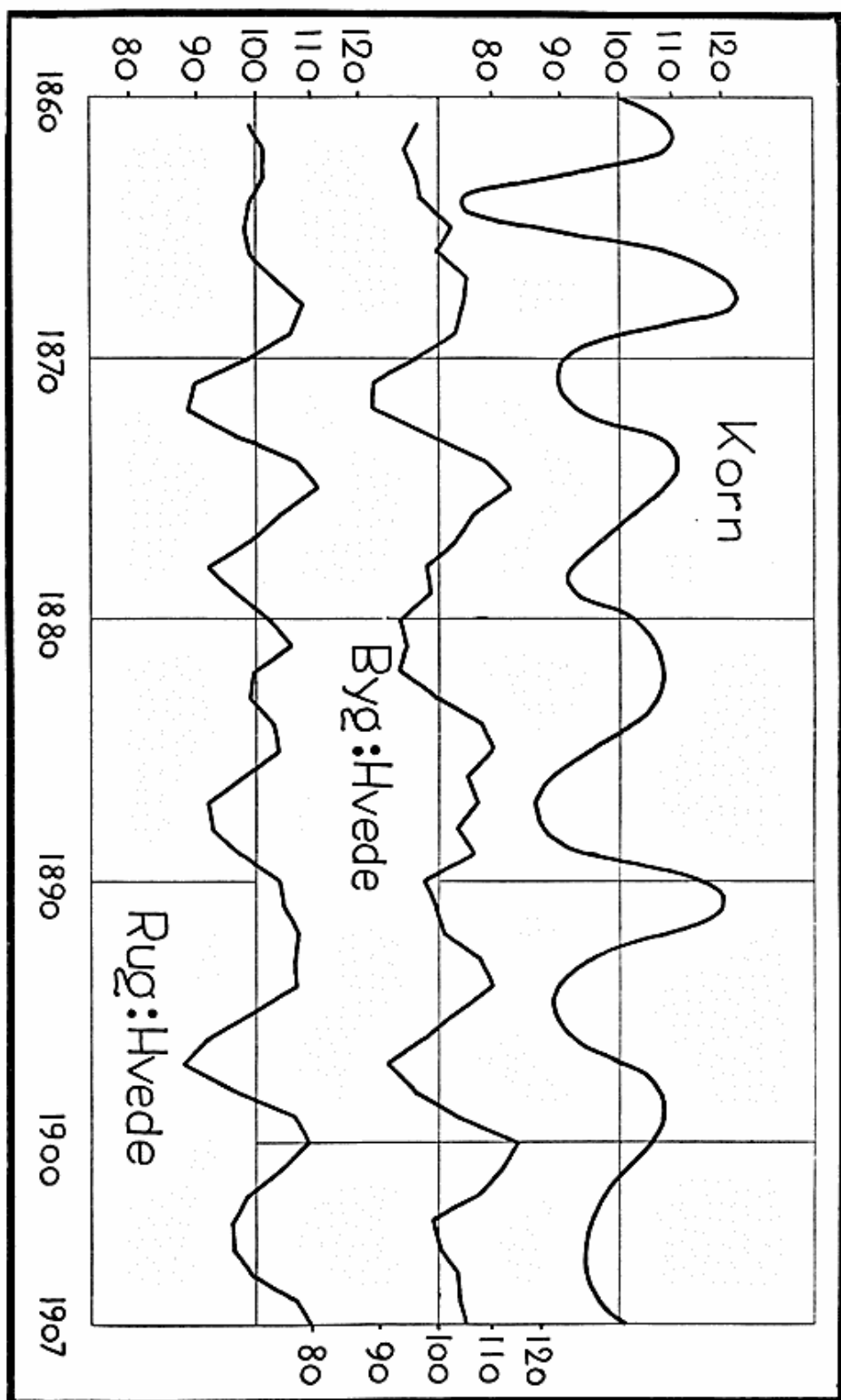

Fig. 3.

ligt at antage, at den er der. Svingningerne i disse Priser maa antages henholdsvis at stimulere og afsvække Produktionen og dermed Forbruget af Foderemner.

Denne Teori synes at maatte medføre følgende Konsekvenser: Forandringerne i Efterspørgselsforholdene maa antages først at ramme Foderkornet, saaledes at Bevægelsen derefter paa Grund af Substitutionsmulighederne gradvis forplantes til Brødkornet, særlig Hveden. Hvedeprisen skulde derfor vise en Tendens til at komme bagefter de andre Kornsorter i Prisbevægelsen. Endvidere maatte man vente, at Kornets Prisbevægelser i det hele taget viste en Forsinkelse i Sammenligning med Bølgebevægelserne for Jernet og for Beskæftigelsesgraden. Det sidste, fordi det tager nogen Tid at ændre Husdyrbestanden, Svin ca. et Aar, Kvæg et Par Aar. En vis Indflydelse kan dog tænkes at fremkomme ved Ændringer i Fodringsintensiteten, men dette Moment spiller vel normalt en forholdsvis ringe Rolle.

Hvad nu først angaar Korncyclens Forhold til Jerncyclen, da vil det ses af Fig. 2, at det ikke er muligt med vort Materiale — i den Form, det foreligger — at paavise nogen bestemt Tidsfølge. Indtrykket er, at disse Bølgebevægelser følges ret nøje i Tid. I hvert Fald er der ikke en Tidsafstand paa et Aar eller to, som man skulde vente.

Det andet Spørgsmaal, Tidsforholdet mellem paa den ene Side Hvedens, paa den anden Side Foderkornets Prisbevægelse, har vi prøvet at undersøge. Vi har saaledes divideret henholdsvis Byg- og Rugprisen med Hvedeprisen¹¹⁾, og Resultatet præsenteres i Fig. 3. Det ses heraf, at ogsaa Forholdstallene viser systematiske Bølgebevægelser. Dette kan nu hidrøre fra 1) at Bølgebevægelserne i Hvede og Bølgebevægelserne i de andre to Kornsorter har forskelligt Udsving og 2) at Bølgebevægelserne ikke falder sammen i Tid. I det første Tilfælde kunde Cyclerne i Forholdstallene og i hver af de to Kurver, der sammenlignes, variere modsat, men maatte under alle Omstændigheder falde sammen i Tid. Som det ses af Figuren, er dette imidlertid ikke Tilfældet. Bevægelserne i Forholdstallene har en tydelig Tendens til at komme bagefter Bevægelserne i Frihaandskurven, der jo repræsenterer Kornets Prisbevægelse taget under et. Det maa altsaa i alt væsentligt være den anden Mulighed, der er Virkelighed. Men heraf synes altsaa at følge, at Bevægelsen

¹¹⁾ Prisernes Afgang fra Trenden.

ikke kan udgaa fra Foderkornet, men snarere maa have sit Udspring i Hvedepriisen; i hvert Fald synes Ændringerne i Efterspørgselsforholdene, som Følge af de almindelige Konjunkturbevægelser, først at paavirke Hveden, mens der skal en Udvidelse eller Indskrænkning af Kreaturbestanden til, før Stigningen eller Faldet i Prisen paa Foderkorn for Alvor sætter ind.

For saa vidt som man nu kan bygge paa dette Materiale — og vi erkender, at der bør udvises Forsigtighed i saa Henseende, og at yderligere Undersøgelser er ønskelige — bliver Konklusionen 1) at Forbruget af Korn til Menneskeføde ikke, saaledes som antaget, er yderst uelastisk, men at det derimod er stærkt præget af Indkomstforholdene i Samfundet¹²⁾, 2) at Prisen paa Foderkorn vel i nogen Grad paavirkes heraf, men at Husdyrbestandens Størrelse dog er den afgørende Faktor og 3) at der i det hele taget maa regnes med en stærkere Solidaritet mellem Industrikonjunkturerne og Priserne paa Landbrugsprodukter, end man har været vant til at regne med.

¹²⁾ Her kan henvises til en Undersøgelse, foretaget af det internationale Landbrugsinstitut i Rom over Melforbruget i Tyskland (Monthly Bulletin of Agricultural Economics and Sociology, Nov. 1933). Herefter var det samlede Forbrug af Rug- og Hvedemel i kg pr. Individ:

1924—25	1925—26	1926—27	1927—28	1928—29	1929—30	1930—31	1931—32
108,8	109,5	107,6	103,9	108,7	100,0	95,0	89,0
